

18. MORRISON, W., RIZZA, M. G. Creating a toolkit for identifying twice-exceptional students. In: *Journal for the Education of the Gifted*, 2007, 31, 1, pp. 57-76.
19. SCHIFF, M. M., KAUFMAN, A. S., KAUFMAN, N. L. Scatter analysis of WISC-R profiles for learning disabled children with superior intelligence. In: *Journal of Learning Disabilities*, 1981, 14, pp. 400-404.
20. SILVERMAN, L. K. Invisible gifts, invisible handicaps. In: *Roeper Review*, 1989, 12, pp. 37-42.
21. SILVERMAN, L. K. The two-edged sword of compensation: How the gifted cope with learning disabilities. In: K. KAY (coord.). *Uniquely gifted: Identifying and meeting the needs of the twice-exceptional student*. Gilsum: Avocus, 2000, pp. 153-159.
22. SUTTER, D. P., WOLF, J. S. Issues in the identification and programming of the gifted/learning disabled child. In: *Journal for the Education of the Gifted*, 1987, 10, 3, pp. 227-237.
23. WALDRON, K. A., SAPHIRE, D. G. An analysis of WISC-R factors for gifted students with learning disabilities. In: *Journal of Learning Disabilities*, 1990, 23, pp. 491-498.
24. WEBB, N., DIETRICH, A. Gifted and learning disabled: A neuropsychologist's perspective. In: *Gifted Education Communicator*, 2005, 36, pp. 3-4.
25. WHITMORE, J. *Giftedness, conflict, and underachievement*. Boston: Allyn & Bacon, 1980.

ATITUDINEA CADRELOR DIDACTICE CU PRIVIRE LA INTEGRAREA ELEVILOR CU ADHD ÎN ȘCOALA DE MASĂ

Linca Florentina Ionela^{1,4},
Budisteanu Magdalena^{1,2,3}

¹Spital Clinic de Psihiatrie "Prof. Dr. Alexandru Obregia" București, România

²Institutul Național „Victor Babes” București, România

³Universitatea „Titu Maiorescu”, Facultatea de Medicină, București, România

⁴Universitatea din București, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Departamentul de Psihopedagogie Specială

Abstract

Acest studiu își propune analiza răspunsurilor cadrelor didactice la interviul și la itemii chestionarului ce vizează integrarea școlarului mic cu ADHD în învățământul de masă. Pentru atingerea acestui obiectiv a fost realizat un chestionar și un interviu la care au răspuns 60 de cadre didactice din mediul urban. Rezultatele au relevat faptul că atitudinea cadrelor didactice față de integrarea copiilor cu ADHD în învățământul primar de masă este, de cele mai multe ori, neutră.

Cuvinte cheie: ADHD, integrare, școlar mic, școală de masă, atitudinea cadrelor didactice

Summary

This study aims to analyze teachers' responses to the interview and the items of the questionnaire about integration of schoolchildren with ADHD in mainstream education. The results revealed that teachers' attitudes towards the integration of children with ADHD in regular school are often neutral.

În ultimele decenii, specialiștii în domeniul psihopedagogiei au acordat o atenție deosebită incluziunii copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în școlile de masă. O problemă decisivă este măsura în care ei sunt ajutați să se adapteze, să atingă obiectivele educaționale stabilite și să participe la viața școlară (Pachigar *et al.*, 2011). Cu alte cuvinte, se discută despre modul în care elevilor le poate fi asigurată o educație optimă în concordanță cu capacitățile și nevoile lor, mai ales, datorită faptului că a existat mult timp o concepție greșită conform căreia includerea persoanelor cu nevoi de sprijin în învățământul de masă este doar plasarea lor în clasele de învățământ general (Ince 2012).

Copilul cu tulburarea cu deficit de atenție/hiperactivitate a fost inclus în rândul celor cu nevoi de sprijin și cerințe educaționale speciale în SUA încă din anul 1990 când s-a adoptat *Legea privind educația persoanelor cu dizabilități* (Individuals with Disabilities Education Act/IDEA). Acest act asigură că toți copiii cu vârste cuprinse între 3 și 21 de ani beneficiază de o educație publică gratuită și adecvată, indiferent de capacitate. Având ADHD nu califică automat un copil pentru servicii speciale în conformitate cu IDEA. Conform liniilor directoare, elevii trebuie să aibă un handicap, trebuie să aibă nevoie de o educație specială sau de servicii conexe datorită handicapului. Deși ADHD nu este nominalizat ca fiind un handicap propriu-zis, acesta este nominalizat ca o condiție din categoria "Alte afectări ale sănătății" (Bailey, 2007). Copilul cu ADHD este eligibil pentru servicii educaționale speciale dacă mai are și dificultăți de învățare, fiind astfel inclus într-un program educațional individualizat (PEI).

În România nu există o lege specifică tulburării cu deficit de atenție/hiperactivitate (ADHD), însă, încă din 1990 prin Legea 15, Parlamentul României a ratificat Convenția cu privire la drepturile copilului prin care se puneau bazele incluziunii copilului cu CES în școala de masă și în societate. În 1995 prin Legea nr. 84 se asigură învățământul pentru toți elevii cu/fără CES, iar din anul 2000 elevii cu CES beneficiază de profesor psihopedagog și de cadru didactic de sprijin. Din 2001 până în prezent s-au făcut eforturi pentru îmbunătățirea învățământului de masă incluziv, însă se simte nevoia de schimbare a practicilor educaționale prin investiții în formarea inițială a cadrelor didactice (Vrăsmaș, 2004).

Acest studiu și-a propus analiza răspunsurilor cadrelor didactice din școlile de masă la interviul și la itemii chestionarului ce vizează integrarea școlarului mic cu ADHD în învățământul de masă.

Metodologia cercetării

Descrierea eșantionului

La studiu au participat 60 de cadre didactice cu vârste cuprinse între 27 și 66 de ani ($m=42,37$, $SD=10,49$), 31 de gen masculin și 29 de gen feminin. 41 dintre participanți aveau o experiență de lucru în învățământul de masă >11 ani, 10 au o experiență cuprinsă între 6 și 10 ani, iar 9 o experiență între 1 și 5 ani. 25 dintre participanți aveau o experiență în lucrul la clasă cu cel puțin un elev cu ADHD >11 ani, 18 au o experiență cuprinsă între 6 și 10 ani, iar 17 o experiență între 1 și 5 ani. 6 dintre cadrele didactice participante la studiu aveau în propria clasă 5 elevi diagnosticați cu ADHD, 10 aveau în aceeași clasă câte 4 elevi diagnosticați cu ADHD, 19 aveau câte 3 elevi, iar 15 cadre didactice aveau câte 2 elevi cu ADHD în clasa lor. Au existat și situația în care într-o clasă de 34 de elevi înscriși, 5 dintre aceștia erau diagnosticați cu ADHD. Fiecare cadru didactic s-a referit la câte un elev diferit de al celorlalți și, deci s-a discutat despre 60 de cazuri diferite.

Descrierea instrumentelor

Pentru măsurarea variabilelor cercetării s-au realizat un interviu și un chestionar pornind de la analiza și traducerea itemilor următoarelor scale: The Concerns about Inclusive Education scale (CIE) realizat de Sharma și Desai (2002), cu răspuns predefinit de la 1 (în foarte mică măsură) la 5 (în foarte mare măsură), iar scorurile au următoarele semnificații: 12-27 atitudine negativă, 28-43 atitudine neutră și 44-60 atitudine pozitivă.

Calcularea coeficienților de corelație Crombach Alpha indică o consistență internă bună pentru Scala Atitudinea cadrelor didactice față de integrarea elevilor cu ADHD în școala de masă ($\alpha=0,80$).

Procedura de colectare a datelor

Pentru adaptarea la specificul limbii române a chestionarului au fost respectate toate standardele metodologice în vigoare. Chestionarul a fost diseminat în variantă printată. Mai întâi au fost contactați un număr de 7 directori de școli de masă din județul Teleorman pentru a le cere acordul de a disemina chestionarul cadrelor didactice care lucrează cu elevi diagnosticați cu ADHD (clasele I-IV). După obținerea acordului acestora s-au dat atât formularele de consimțământ informat, cât și chestionarul cadrelor didactice.

Dintre cele 80 de chestionare diseminate doar 60 au fost completate corect și retrimise, acestea constituind grupul cercetării de față.

Rezultate

Pentru atingerea obiectivului, în cele ce urmează, vom face analiza întrebărilor deschise și închise din cadrul interviului și a Chestionarului.

Astfel, la prima întrebare din cadrul interviului *1. Aveți timp suficient pentru a realiza curriculum adaptat pentru elevii cu ADHD? Justificați răspunsul.* niciun cadru didactic nu a raportat faptul că realizează curriculum adaptat. Această situație este cauzată de numărul foarte mare de elevi și de timpul prea scurt. Oricâtă dăruire și dragoste pentru meserie ai avea, există prea mulți factori care împiedică realizarea curriculumului adaptat. Există foarte multe niveluri de diferențiere, pornind de la olimpici pe care nu îi poți ține pe loc, ajungând la nivelul mediu unde și acolo trebuie găsite metode și tehnici de predare diferențiate, până la elevii cu CES, iar timpul este extrem de scurt pentru îndeplinirea tuturor acestora.

Pe de altă parte, pe baza analizei conținutului răspunsurilor la întrebarea *2. Prin ce modalități/metode mențineți disciplina în clasă?* s-au format 3 categorii și anume: metode pedagogice și psihopedagogice, metode și tehnici psihoterapeutice și valorile cadrelor didactice.

Cadrelor didactice susțin faptul că în relaționarea cu elevul cu ADHD este necesară existența unui set de valori, precum respectul față de ceilalți, dar și cunoașterea metodelor pedagogice și a

unora de tip psihoterapeutic. Toate acestea, conform Döpfner, Schürmann și Frölich (2006), determină formarea abilităților pentru viață ale elevilor cu ADHD.

Răspunsurile la întrebarea *3.Care credeți că sunt principalele abilități ale cadrului didactic necesare în lucrul eficient cu elevii cu ADHD?* au relevat 3 aspecte: valorile cadrelor didactice, comportamentele cadrelor didactice în clasă și cunoștințele acestora.

Pentru un bun management al clasei de elevi sunt, deci, necesare cunoștințe din mai multe domenii, pedagogie, psihologie, psihopedagogie specială.

Totodată, analizând răspunsurile la itemii chestionarului ce vizează gradul de acceptare a copilului cu ADHD de către egalii din aceeași clasă și de către părinții celorlalți elevi din clasă, putem concluziona faptul că elevii cu ADHD sunt acceptați mai ușor de către ceilalți elevi, față de părinții celorlalți elevi, dovadă fiind procentele mai ridicate la primul item (55% dintre elevi) față de al doilea (48% dintre părinți).

În ceea ce privește volumul de muncă al cadrului didactic de când a integrat un elev cu ADHD în clasa lui, acesta în cele mai multe dintre cazuri nu s-a modificat. 15 (25%) dintre cadrele didactice au raportat faptul că muncesc mai mult de când au în clasa lor integrați elevi cu ADHD, unii având câte 5 elevi cu ADHD dintr-un număr total de 35.

Pe de altă parte, acordarea atenției în egală măsură tuturor elevilor este considerată o activitate dificilă de 21% dintre cadrele didactice, în timp ce jumătate dintre respondenți susțin faptul că nu este un efort extraordinar. Unul dintre mecanismele care îi ajută este răbdarea, conform celor raportate în cadrul interviului.

Per ansamblu, integrarea elevilor cu ADHD în școala de masă este considerată o practică educațională dezirabilă în măsură potrivită de jumătate dintre respondenți, în timp ce doar 4 dintre cadrele didactice (6,7%) consideră că este dezirabilă într-o măsură foarte mare.

Nu în ultimul rând, întrebările referitoare la principiile fundamentale ale integrării (itemii 7-12) au evidențiat următoarele aspecte: jumătate dintre respondenți susțin că este important să iei în discuție întâi persoana și abia după aceea incapacitatea pe care o are, 45% dintre respondenți spun că orice persoană posedă aptitudini și talente unice, 46,7% dintre respondenți consideră că o persoană cu cerințe educaționale speciale/ADHD poate participa la viața socială/școlară, 33,3% dintre cadrele didactice au o atitudine neutră atunci când este vorba despre avantajele educaționale și sociale în urma integrării elevilor cu ADHD în clasele din învățământul de masă, iar 23 (38,3%) dintre cadrele didactice consideră că succesul integrării elevului cu cerințe educaționale speciale/ADHD depinde de propria sa atitudine.

Rezultatele noastre sunt în conformitate cu rezultatele altor studii.

Conform Tøye și colab. (2019), atitudinile joacă un rol esențial în includerea copiilor cu tulburare cu deficit de atenție/hiperactivitate (ADHD) în școlile obișnuite, dar se știe puțin despre

factorii care îi influențează. Autorii mai sus menționați au investigat efectul cunoștințelor și al stigmatizării elevilor cu ADHD asupra atitudinilor profesionale față de incluziunea generală. Profesorii au completat chestionare care evaluează cunoștințele despre ADHD, stigmatizarea și atitudinile față de incluziune. Analizele de regresie au arătat că cei cu mai multe cunoștințe despre ADHD și mai puțină stigmatizare dețin atitudini mai pozitive față de incluziunea generală. Rezultatele au implicații pentru modul de promovare a convingerilor incluzive despre ADHD.

Concluzii

În concluzie, atitudinea cadrelor didactice față de integrarea copiilor cu ADHD în învățământul primar de masă este, de cele mai multe ori, neutră (43 de participanți), însă există cazuri care văd copilul cu ADHD ca fiind unul care se poate integra și care poate participa activ la viața școlară (16 dintre cadre didactice). Răbdarea, înțelegerea, dragostea față de copii, dăruirea și empatia sunt unele dintre cele mai importante atribute ale cadrelor didactice în lucrul cu acești elevi. Rezultatele acestui studiu pot fi folosite pentru implementarea Programelor de Intervenție Personalizate Complexe pentru elevii cu ADHD prin implicarea mai ales a cadrelor didactice.

Este important de văzut într-un studiu viitor care sunt cunoștințele cadrelor didactice despre această tulburare și să se facă o intervenție prin psihoeducație și la nivelul acestora, nu numai la nivelul elevilor.

Bibliografie:

1. BAILEY, E.(2007). *How IDEA Applies to Children with ADHD* . Preluat în data de 11 ianuarie 2018 de la adresa <https://www.healthcentral.com/article/how-idea-applies-to-children-with-adhd>
2. INCE, S. (2012). Preschool teacher candidates' attitudes and concerns about inclusive education taking into consideration whether they took special courses or not at university. *International Journal of Early Childhood Education and Research*, 1(3), 1–19.
3. PACHIGAR, V., STANSFIELD, J., & GOLDBART, J. (2011). Beliefs and attitudes of primary school teachers in Mumbai, India towards children who stutter. *International Journal of Disability Development and Education*, 58(3), 287–302.
4. TOYE, M., K., WILSON, C., & WARDLE, G., A. (2019). *Education professionals' attitudes towards the inclusion of children with ADHD: the role of knowledge and stigma*. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 19(3), 184-196
5. VRĂSMAȘ, T. (2004). *Școala și educația pentru toți*. București: Ed. Miniped.

ASPECTE PRIVIND TULBURĂRILE DE COMPORTAMENT LA ELEVII CU DIZABILITATE INTELECTUALĂ

Agheană Viorel,
Lect.univ.dr., Universitatea din București
Popovici Doru Vlad,
Prof.univ.dr.emerit, Universitatea din București

Rezumat

Tulburările de comportament sunt frecvente la copiii cu dizabilitate intelectuală, indiferent de etiologia subiacentă. Situația este complicată și de faptul că de multe ori părinții nu caută ajutor pentru